

ПОЛІТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ЕКСПЛІКАЦІЇ ПОТЕНЦІЙ МОВНОГО ЗНАКА

У статті проведено дослідження особливостей політичного тексту як засобу експлікації потенцій мовного знака. Зокрема автор аналізує політичний текст у його взаємозв'язках із екстралінгвальною ситуацією. Питання тексту, а саме його структури, функцій, основних категорій, і його співвідношення із дійсністю є об'єктом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Текст є тим засобом, у межах якого актуалізуються семантичні і синтаксичні функції мовного знака. Політична галузь є ідеологічно мотивована і значно впливає на свідомість реципієнта, тому дослідження її складових, зокрема політичної комунікації, суб'єктом якої є політики, значно цікавить такі галузі лінгвістики, як семасіологія, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика тощо. Наукова новизна праці полягає в тому, що автор, застосовуючи методіку діалогічної інтерпретації тексту, показує на прикладах, яким чином відбувається експлікація мовних засобів у політичному тексті. Застосування результатів роботи передбачається в подальших дослідженнях мовних одиниць, зокрема і на прикладі суспільно-політичного дискурсу, та при викладанні мовознавчих дисциплін.

Ключові слова: політичний текст; дискурс; суспільно-політична лексика; мовний знак; лексема; семема; експлікація.

Зміна наукової парадигми, що розпочалася з середини 70-х років змістила акценти з вивчення мови як системи на вивчення мови як пізнавального механізму. Розвиток когнітивної науки посприяв активізації поглядів на мову як на засіб організації, обробки та передачі інформації загалом і до тексту як форми акумуляції потенцій мовного знака зокрема.

Питання тексту, а саме його структури, функцій, основних категорій, і його співвідношення із дійсністю є об'єктом досліджень лінгвістів (Р. Бахем, О. П. Воробйова, Т. ван Дейк, С. П. Денисова, В. Дікманн, М. Едельмана З. Д. Попова, Л. О. Фурс, П. Чілтон та ін.). Текст є тим засобом, у межах якого актуалізуються семантичні і синтаксичні функції мовного знака. Т. ван Дейк обґрунтував когнітивну модель обробки тексту з урахуванням не лише психологічних механізмів пам'яті, а й соціально-прагматичних факторів – різних ознак комунікантів, їхніх настанов, переваг, знань, думок, почуттів, емоцій і т. ін. [6, с. 360], що посприяло розгляду тексту як когнітивного засобу впливу на свідомість індивіда.

Вивчення вербальної комунікації в галузі політики є популярним аспектом сучасного мовознавства. З огляду на це виділилася окрема галузь – політична лінгвістика, яка визначає своєю метою дослідження відношень між мовою, мисленням, комунікацією, суб'єктами політичної діяльності і політичним станом суспільства [3, с. 27].

Політична галузь є ідеологічно мотивована і значно впливає на свідомість реципієнта. Дослідження її складових, зокрема політичної комунікації, суб'єктом якої є політики [3], цікавить різні галузі гуманітарних знань. Так, А. П. Чудінов, вивчаючи особливості політичної комунікації, розробив детальні класифікації

політичного тексту. Зокрема автор зазначає, що авторство політичного тексту не завжди оригінальне і визначене або ж є інституціональним [4, с. 54].

У нашій праці ми ставимо за мету проаналізувати політичний текст як комунікативно-прагматичний засіб, що служить тлом для експлікації потенцій мовного знака.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- охарактеризувати політичний текст як мовне утворення, що здатне акумулювати та експлікувати інформацію про суспільно-політичну дійсність;
- показати на прикладах, яким чином мовні знаки експлікуються в політичному тексті.

Основним джерелом необхідної суспільно-політичної інформації для політичних об'єктів є засоби масової інформації (далі – ЗМІ). Вони, створюючи в суспільстві відчуття причетності до багатьох подій, характеризуються тим, що дають людині відчуття масової співучасті, і тим самим нав'язують реципієнту думку про те, в які суспільні зносини він входить і які суспільно-політичний лад складається в його країні. ЗМІ, таким чином, вдаються до методу переконання, даючи таку оцінку дійсності, яка спонукає мовну спільноту до прогнозованої поведінки в суспільстві.

Засобом для формування громадської думки є мовні одиниці різних рівнів, проте носіям семантики – лексемам – відводиться провідна функція. Саме лексема є тим знаком мови, в якому акумулюється суспільно-усталена думка людини про дійсність. Під терміном *мовний знак*, опираючись на визначення О. О. Селіванової, розуміємо двобічну матеріально-ідеальну одиницю системно організованого мовного коду, яка довільно, символічно й конвенційно фіксує в чуттєвій сприйманій формі певний зміст і служить засобом збере-

ження, отримання, обробки і передачі і інформації [2, с. 122].

Суспільно-політична лексика (далі – СПЛ) становить одну з мікросистем національної мови, яка залежно від комунікативних потреб у суспільно-політичній сфері видозмінюється або припиняє своє функціонування при відсутності таких потреб. Функціональний бік політологічних лексем пов'язаний не тільки зі структурою мови, але й із політичною системою загалом, яка формується за політичними інтересами, цілями держави, тобто цілеспрямованими соціальними діями людей.

Сфера функціонування СПЛ – тексти, що обслуговують політичну галузь, мають спеціальну тематику, пов'язану з проблематикою цієї галузі, створюються людиною, яка займається чи цікавиться політикою. Ці тексти спрямовані, як правило, на масового адресата й передбачають функцію впливу для досягнення поставленої мети. Саме текст дослідник мови отримує як початковий матеріал для аналізу.

Ми визначаємо *текст* як «цілісну семіотичну форму лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегровану, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсалу культури» [2, с. 32]. Текст функціонує як цілісний макрознак у системі соціуму, культурі і дискурсі.

Поняття про процеси породження й розуміння тексту неможливе без урахування комунікативної ситуації, позаяк будь-який текст обов'язково включений у визначену комунікативну ситуацію, яка есплікується в тексті за допомогою мовних засобів. Беручи до уваги такі міркування, виникає потреба залучити до праці термін *дискурс*, оскільки це поняття дещо ширше за поняття «текст» і точніше моделює поведінку певного лексичного значення в тексті, де актуалізується не все значення в цілому, а його окрема складова – *семема*.

Ціковою видається концепція Т. ван Дейка, який показує моделі ситуації як когнітивну основу дискурсу, що формується конкретним індивідом на основі його особистісних знань, досвіду, установок, почуттів, емоцій, думок і використовується адресатом при розумінні тексту: активізуючи певні фрагменти моделей ситуації, читач декодує текстові пресупозиції й імплікатури [6].

Політичні реалії конститууються та реалізуються в дискурсі й через дискурс, а політичні процеси конститууються і реалізуються через текст. У працях багатьох дослідників поняття дискурсу включає в себе текст як лінгвістичне явище та контекст як явище екстралінгвальне.

Під поняттям *дискурс* розуміємо своєрідне «віддзеркалення» тексту у свідомості конкретного індивіда в певній ситуації у визначений час. Термін *дискурс* у сучасній лінгвістиці близький за змістом до поняття *текст*, однак підкреслюється динамічний, що відбувається в часі, характер мовного спілкування; на протигагу цьому текст мислиться переважно як статичний об'єкт, результат мовленнєвої діяльності. На протигагу тексту, дискурс має ознаку процесуальності й не може існувати поза реальним фізичним часом, у якому він відбувається. Дискурс не має часових

меж початку й кінця: неможливо визначити, коли закінчився один дискурс і почався інший. Це система комунікації, яка має реальний і потенційний виміри.

Дискурс визначають як складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, психологічними, прагматично-ситуативними, політичними та іншими (конституювальними чи фоновими) чинниками, по-друге, має «видиму» – лінгвістичну – та «невидиму» – екстралінгвістичну – структуру (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) і, по-третє, характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його автором та інтерпретується реципієнтом [5].

О. І. Андрейченко пропонує під поняттям «політичний дискурс» розуміти «будь-які мовні утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких стосується сфери політики» [1, с. 11]. Підгрунтя політичного дискурсу – політичні та ідеологічні концепції, які є в цей момент нагальними і активно пропагуються й обговорюються в суспільстві.

До політичного дискурсу¹ відносимо газетно-публіцистичні тексти, риторські виступи політичної тематики, офіційні друковані тексти і політичні заяви на суспільно-політичну тематику, наукові політологічні статті тощо. Наша увага спрямована переважно на публіцистичні тексти в друкованих та електронних періодичних виданнях, оскільки газета – це одна з традиційних сфер існування СПЛ, яка відіграє важливу роль у політичному інформуванні суспільства і є основним джерелом функціонування й динаміки СПЛ. Саме публіцистичний стиль найбільшою мірою реалізує основне завдання будь-якої ідеології – вплинути на когнітивну систему реципієнта, оскільки функція формування масових поглядів, смаків, зацікавлень є однією з найважливіших функцій текстів масової інформації.

Якщо оперувати поняттям *текст* як однією зі стадій дискурсу, то незаперечним стає той факт, що текст як факт дійсності, що існує об'єктивно, розглядається як наслідок дискурсу. Політичний текст функціонує в політичній галузі, має відповідну тематику, створюється людиною, що займається політичною діяльністю (прямо чи опосередковано), а також має функції переконання, спонукання, інформування та ін.

Автор політичного тексту намагається репрезентувати свою картину світу, нав'язуючи мовними засобами модель побудови політичної дійсності відповідно до свого світобачення або з певною ідеологічною метою. Такі тексти пропагують визначене розуміння політичної ситуації і впливають на формування світогляду. Важливість політичного тексту полягає в тому, що, формуючи світогляд індивіда, він одночасно намагається керувати ним.

Політична мова як особлива підсистема національної мови обслуговує політичну комунікацію з метою впливу і спонукання громадян до здійснення певних політичних кроків.

¹ Поряд із терміном «політичний дискурс» як синонімічний вживаємо «суспільно-політичний дискурс», оскільки не вбачаємо суттєвої різниці в значеннях цих термінів.

У кожному політичному тексті автор використовує комплекс спеціальних лексичних засобів, що мають викликати у свідомості реципієнта комплекс уявлень. Дж. Томас пропонує так класифікувати значення, що існує на різних рівнях: словникове («абстрактне», яке теоретично існує), контекстуальне («значення висловлення») і значення, що є виразником наміру продуцента («сила висловлення») [8, с. 89]. Контекстуальне значення визначається як той зміст висловлення, який мав на увазі автор у певному контексті. Таким чином, у тексті може експлікуватися інформація, не обов'язково зафіксована в лексикографічних джерелах, а така, що здатна експлікуватися внаслідок впливу на її поняття контекстуального змісту.

Властивості політичного тексту, такі як пропаганда, агітація, ідеологізація, емоційність, тяжіння до надмірного використання гасел, впливають на його полемічність, яка покликана затаврувати противників. Це й пояснює вживання різних термінів то з позитивною, то з негативною оцінкою. Слова *адміністративний важіль, більшовизм, братерств, вибори, визвольний рух, власник, вождь, газова політика, двомовність, державна мова, євроінтеграція, ЄЕС, комунізм, люстрація, москаль, НАТО, націоналізм, ПДЧ, помаранчевий, російський фактор, соціалізм, тризуб, фашизм* тощо можуть мати різновекторну політичну оцінку, що часто залежить від адресанта мовлення: *Недавно Президент Качинський підписав новий закон про люстрацію* (ДзТ. – 2007, 3 – 9.02). *Дав лопатю по голові, рештки землю присипав – ось, власне й уся червона люстрація* (УП. – 2008, 01.08). Подані ілюстрації демонструють, що ідеологічна оцінка політичної лексеми в тексті залежить від її вербального оточення.

Варто зазначити, що в політичному мовленні актуалізоване поняття є реальним, викликаним екстралінгвальною дійсністю на противагу семантичним потенційним характеристикам лексичного знака. Автор надає перевагу вузькому, особистісному поняттю, що відповідає ситуації мовлення, на противагу потенційному – соціальному.

Політичний дискурс характеризується вживанням у ньому політологічної термінології та політичної

лексики, а загальномовні слова використовуються зі специфічним забарвленням: *Про владу сказано досить. Вона заклопотана головним питанням, як зберегтися. При цьому декларує цілковиту підтримку курсу Президента (нагадаємо, того, якого народ у переважній більшості не підтримує), усіх його конституційних ініціатив, підписує з цього приводу меморандуми, створює погоджувальні органи, робить коаліційний уряд ще більш коаліційним, ділить посади, власність, просуває президентські проекти* (ДзТ. – 2004. – № 2).

Особливістю політичних текстів є те, що нейтральна лексика, яка використовується поряд зі спеціальною, набуває ознак ідеологізованості: *Отже, справді, головуватимемо в новому році не за платформи і програми, а за характери і особистості* (УК. – 1994. – № 4 – 5); *Здатність Президента бути рішучим у питаннях, які потребують обережності, та виявляти аморфність там, де слід бути жорстким, є загальновідомою; це те, про що одна британська газета свого часу написала: «Він ніколи не втрачає можливість втратити можливість»* – золоті слова, якби не було так прикро! (УП. – 2008, 04.04). Мовні знаки в політичному тексті часто розкриваються, доповнюються, корелюються залежно від суспільно-політичної ситуації або особистості політичного об'єкта, про який йдеться. На перший погляд нейтральні слова і словосполучення можуть тлумачитися мовцем заполітизовано, залежно від політичних симпатій (напр., *британська газета*).

Отже, політичний текст – це складне й багатоглибке утворення, організоване за законами й правилами політичної комунікації. Газетно-публіцистичні тексти найповніше розкривають зміст політичного дискурсу, в якому відображається політична й ідеологічна практика держави, окремих політичних партій. Мовний знак мотивований до вживання екстралінгвальною ситуацією і комунікативною компетенцією адресанта комунікації. Експлікація політичної ситуації мовними засобами передбачає пояснення, витлумачення додаткового значення (переважно оказіонального або конотативного), яке вкладає автор політичного тексту в мовний знак.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейченко О. І. Лексико-фразеологічна основа текстів політичних дискусій (на матеріалі української преси кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. І. Андрейченко. – К., 2006. – 205 с.
2. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
3. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.
4. Чудинов А. П. Дискурсивные характеристики политической коммуникации / А. П. Чудинов // Политическая лингвистика. – Вып. 2 (40). – М., 2012. – С. 53–59.
5. Chilton P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice / P. Chilton. – London & New York : Routledge, 2004. – 226 p.
6. Dijk T. A. van. Discourse and Manipulation / T. A. van Dijk // Discourse & Society. – London, Thousand Oaks, CA and New Delhi : Sage Publications, 2006. – Vol. 17 (3). – P. 359–383.
7. Graber D. Political Languages / D. Graber // Handbook of Political Communication. – Beverly Hills and London : Sage Publications, 1981. – P. 195–224.
8. Thomas J. Meaning in Interaction. An Introduction to Pragmatics / J. Thomas. – Longman, 1995. – 430 p.

Семененко Л. Л., Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев, Украина

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК СРЕДСТВО ЭКСПЛИКАЦИИ ПОТЕНЦИЙ ЯЗЫКОВОГО ЗНАКА

В статье проводится исследование особенностей политического текста как средства экспликации потенций языкового знака. В частности автор анализирует политический текст в его взаимосвязях с экстралингвистической ситуацией. Вопрос текста, а именно его структуры, функций, основных категорий, и его соотношение с действительностью является объектом исследований как отечественных, так и зарубежных лингвистов. Текст является тем средством, в рамках которого актуализируются семантические и синтаксические функции языкового знака. Политическая отрасль идеологически мотивированная и значительно влияет на сознание реципиента, поэтому исследование ее составляющих, в частности политической коммуникации, субъектом которой является политики, интересуется такие отрасли лингвистики как семасиология, психолингвистика, когнитивная лингвистика и т. п. Научная новизна работы заключается в том, что автор, применяя методику диалогической интерпретации текста, показывает на примерах, каким образом происходит экспликация языковых единиц в политическом тексте. Применение результатов работы предполагается в дальнейших исследованиях языковых единиц, в том числе и на примере общественно-политического дискурса, и при преподавании языковедческих дисциплин.

Ключевые слова: политический текст; дискурс; общественно-политическая лексика; языковой знак; лексема; семема; экспликация.

Semenenko L. L., Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

POLITICAL TEXT AS A MEANS EXPLICATION OF POTENTIAL LINGUISTIC SIGNS

The article is devoted to the research of a political text as a means of the explication of linguistic signs potential. In particular, the author analyzes a political text in relationships with an extra linguistic situation. The subject of the research is the process of linguistic signs explication in the text that provides the explanation, the prompting of the reality fact meaning that the author puts in the text with the help of direct and indirect language signs. The question of the text, namely of its structure, functions, main categories, and its relationship with reality is the subject of Ukrainian and foreign linguists' research. The text is the means within which the semantic and syntactic features of a language sign are analyzed. Various branches of human knowledge are interested in studying its components including political communication which is the subject of politics. In our work the aim is to analyze a political text as a communicative and pragmatic tool that serves as a background for potential explication of language signs. This goal involves the following tasks: characterizing a political text as a language formation that can accumulate and explicate the information about the socio-political reality; illustrating how language signs are explicated in a political text. The scientific novelty of work is that the author by using the technique of dialogic interpretation of the text shows the examples of how the explication of linguistic means is realized in a political text. The use of the work is expected in further studies of language signs in particular on the base of the examples of socio-political discourse and in teaching linguistic disciplines. Thus, the political text is a complex and multidimensional formation organized under the laws and regulations of political communication. Newspaper and journalistic texts fully reveal the content of political discourse which reflects the political and ideological practices of the state, of some political parties. Linguistic signs are motivated by the extralinguistic situation and the communicative competence of the communication sender. The explication of the political situation with language means provides the explanation, the interpretation of additional value (mostly occasional or connotative) which is put by the author of a political text in language signs.

Keywords: political text; discourse; socio-political vocabulary; sign language; token; sememe; explication.

© Семененко Л. Л., 2015

Дата надходження статті до редколегії 19.03.2015